

ФІЛОСОФСЬКО-ТЕОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС НА ТЕМУ СВОБОДИ ВОЛІ

Проблему людської свободи можна вважати центральною проблемою будь-якої морально-соціальної доктрини. Ця проблема відображує складність взаємовідносин особистості і суспільства в соціальній філософії та етиці, людини і всієї сфери буття в онтології та гносеології, людини і Бога в релігійній філософії та теології.

У Августина використовується поняття "свободи" (*libertas*) і "свободна воля" (*liberum arbitrium*). Свобода волі належить до сутності людини і означає її здатність орієнтувати волю на ті чи інші об'єкти, вибираючи між ними. Ця свобода вибору невідчужувана від волі й дана людині Богом в момент її створення. За Пелагієм, першородний гріх не переноситься на спадкоємців, гріх не є родове прокляття, а особисте рішення кожної людини. Для звільнення від гріха не потрібна ніяка особлива допомога, а під благодаттю слід розуміти природну здатність людини досягати добра за допомогою власних сил, а не Божественну допомогу.

Реформація мала своїм змістом корінний переворот у відношенні християн-мирян до релігії та Церкви, переворот, який зруйнував духовну диктатуру католицизму і поклав початок розвитку світської культури і світогляду.

Розум – це лише вершина величезного айсберга, тому що свідомість будується на великих пластах несвідомого. Розум – занадто ненадійний, пристрасний, самовдоволений. Розум будує земний рай без Бога, але кожного разу цей рай приречений на долю Вавилонської вежі.

Еразм Роттердамський, аналізуючи Старий та Новий Заповіти, нагадує місця, які прямо свідчать на користь свободи волі людини в справах благо честя і спасіння. Він апелює до розуму, до миру, який несе з собою Святе Писання, будує оптимістичну моральну доктрину виправдання людини. Замість сили віри, яка здатна змінити людину, Еразм закликає повернутися до покаяння за допомогою доброти, миру, любові й чистоти. Поміляються ті, хто вважає, що людина ні на що не здатна без допомоги Божої благодаті, що у людини немає ніяких добрих справ, а тільки гріховні вчинки. Навпаки, немає нічого, на що б людина не була здатна за допомогою Божої благодаті, тому всі людські справи можуть бути добрими.

За Лютером же, християнину необхідно знати, що Бог нічого не передбачає по необхідності, а знає все і робить по незмінній, вічній і непогрішимій Своїй волі. Ті ж, хто стверджує існування свободної волі, повинні заперечувати існування Божественної волі та самого Бога. Все, що роблять люди, необхідно і незмінно стається згідно волі самого Бога, навіть коли це здається випадковим та мінливим. Божа воля дуже сильна, Бог мудрий, його неможливо ошукати. Оскільки воля Божа непорушна, то згідно з нею все, що стається, відбувається незмінно в тому місці, в той же час і таким чином, як це передбачає і хоче Бог. Розгортаючи критику постулату свободної волі, Лютер посилається на людські встановлення, "брехливі закони" католицизму, які, на його думку, відстоює Еразм в своїх теоретичних побудовах.

"Совість не следует запутывать ложными законами, дабы люди не терзались грехами, если но воле Божией в этом нет греха. Ведь на совесть могут действовать заповеди одного только Бога. А эту самую папскую тиранию... которая обманным путем устрашает и умерщвляет души изнутри и попусту изнуряет тело извне, надо полностью устранить..." [2,317]. З приходом Євангелія (тобто з початком реформаційного протесту проти папи) його починають звинувачувати в тому, що світ злий і розколотий. Між тим, - стверджує Лютер, - добро Євангелія ясно показує, наскільки світ злий був, доки перебував без Євангелія.

Кого побажає Бог спасти, того спасе, людина не повинна шукати сенс божественної справи, їй залишається лише молитись, славлячи Бога. Чи потрібно проповідувати вчення, яке, за Еразмом, позбавляє людей сподівання на власні сили?

Лютер, відповідаючи на це питання ствердно, наводить дві причини: необхідно подолати людську гординю, щоб вона визнала своєю єдиною опорою благодать Божу; та необхідно виховувати в людині віру всупереч здоровому глузду, подібно до тертуліанської "Credo quia absurdum est", віру в те, що вічну милість свою Бог приховує під виглядом вічного гніву, справедливість – під виглядом несправедливості.

Заперечуючи свободну волю і пов'язану з нею католицьку концепцію спасительності добрих справ і заслуг, Лютер розробляє вчення про передвизначення, яке було доведене через десятиріччя Жаном Кальвіном до логічного завершення. На нечестивих, за Лютером, чекає пекло і Суд Божий, незважаючи на їх волю, бажання і справи. На благочестивих чекає Царство Небесне, якщо вони навіть не думають про нього і не шукають його, воно приготовлене Богом не лише до їх народження, але й до створення світу.

Щиро вважаючи, що він лише наслідує вчителя в якості систематика і тлумача, Меланхтон насправді весь час випереджає Лютера в розробці найбільш важливих теологічних проблем. Завдяки зусиллям Меланхтона, його систематизаторській та організаційній діяльності, з'явилося позитивне вчення, протестантизм "з людським обличчям". За це вдячні німці називають його "praеceptor Germaniae" ("наставник Німеччини").

Геній компромісу, Філіп Меланхтон був автором першого протестантського символу віри, так званого "Аугсбургського віросповідання". В документі рішуче заперечується ієрархія католицької церкви і проводиться різке розмежування між духовною і мирською владою. Ясно і дуже чітко формулюються основний догмат лютеранства про "спасіння лише вірою".

Література:

1. Августин А. Исповедь – М., 1991.
2. Эразм Роттердамский. Философские произведения – М., 1986.
3. Соловьев Э.Ю. Непобеждённый еретик: Мартин Лютер и его время. – М., 1984.
4. Философско-теологический дух Реформации. К 500-летию Филиппа Меланхтона (Сб. научных трудов). – Сумы, 1997.